

foto Martien Uiterweerd.

Haal het beste uit de leerkracht

Marcel Schmeier

iis adviseur taal en rekenen bij Expertis Onderwijsadviseurs. E-mail: marcel.schmeier@expertis.nl

De auteur stelt dat van leerkrachten een minimumniveau mag worden verwacht als het gaat om de mate waarin zij in staat zijn alle kinderen te leren lezen, schrijven en rekenen. Alle leerkrachten behoren tot de basisgroep, maar sommige hebben extra begeleiding en aandacht nodig om dezelfde doelen te halen. Een goede schoolleider zorgt ervoor dat alle teamleden tenminste het basisoniveau halen.

Leerkrachten verschillen van elkaar en dat is maar goed ook. Diversiteit in een schoolteam zorgt voor eigenheid, dynamiek en geeft kansen voor ontwikkeling en wederzijds leren.

Maar als deze verschillen betrekking hebben op de kwaliteit van het lesgeven, dan verandert dit. Kinderen verdienen namelijk om het best mogelijke onderwijs te ontvangen, ongeacht de leerkracht bij wie ze toevallig in de klas komen.

Met andere woorden: van leerkrachten mag een minimumniveau worden verwacht als het gaat om de mate waarin zij in staat zijn alle kinderen te leren lezen, schrijven en rekenen.

Deze vaardigheden zijn namelijk onmisbaar voor het succes van kinderen in andere vakken op school, in hun verdere schoolloopbaan en in de maatschappij (Onderwijsinspectie, 2011).

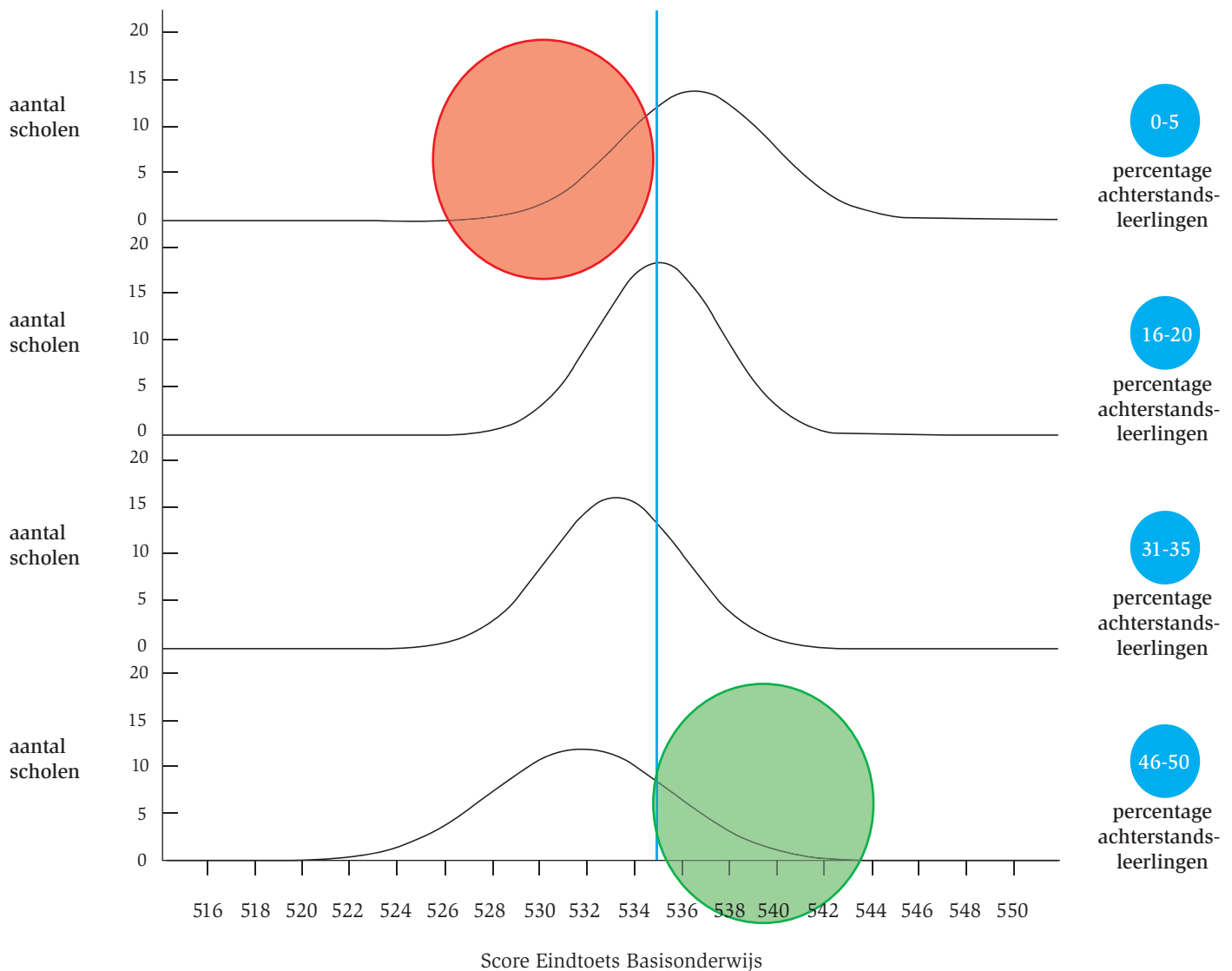
Het is daarom een fundamentele verantwoordelijkheid van leerkrachten dat alle leerlingen de basisvaardigheden goed beheersen aan het eind van ieder schooljaar.

Scholen verschillen

In Nederland zijn grote verschillen tussen scholen met betrekking tot de onderwijskwaliteit. Een deel van die verschillen wordt verklaard door de leerlingpopulatie die de school bezoekt. Maar ook scholen met vergelijkbare populaties vertonen grote verschillen in de leeropbrengsten.

Opmerkelijk is het verschijnsel dat scholen met veel leerlingen uit sociaal zwakke milieus (achterstandsleerlingen) het soms beter doen dan scholen met weinig achterstandsleerlingen, zo blijkt uit onderzoek van de Onderwijsinspectie (zie figuur 1).

Het lukt deze scholen blijkbaar om de milieukloof te dichten: leerlingen die met een achterstand beginnen, kunnen hier toch nog vooraan eindigen. Deze scholen geven kinderen, ongeacht hun aanleg en afkomst, kans op een succesvolle schoolcarrière en deelname aan de maatschappij. Het maakt voor de leerresultaten van leerlingen dus veel uit op welke school ze zitten (Onderwijsinspectie, 2012).

Figuur 1 (Onderwijsinspectie, 2012)

Rood omcirkeld: scholen die met weinig achterstandsleerlingen toch benedengemiddeld presteren. Groen omcirkeld: scholen die met veel achterstandsleerlingen juist bovengemiddeld presteren.

Leerkrachten verschillen

De verschillen tussen scholen kunnen vooral verklaard worden door de kwaliteit van de leerkrachten die er werken.

De Onderwijsinspectie (2012) constateert dat op zwakke en zeer zwakke basisscholen meer leraren lesgeven die tekortschieten in de belangrijke leerkrachtvaardigheden. Een leerling die twee jaar achter elkaar een zwakke leraar heeft in plaats van een goede kan een heel niveau lager uitkomen in het vervolgonderwijs, bijvoorbeeld in plaats van vwo-niveau op havo-niveau (CPB, 2013).

Bovendien stelt Allington (2005) vast dat risicoleerlingen het bij goede leerkrachten net zo goed doen als gemiddelde leerlingen bij zwakke leerkrachten.

Hieruit blijkt de enorme invloed die de leerkracht heeft op de leeropbrengsten en de kansen die kinderen hierdoor krijgen. Een goede leerkracht opent de deur naar nieuwe mogelijkheden voor leerlingen.

Het is bijzonder dat we in het onderwijs voortdurend rekening proberen te houden met de verschillen tussen kinderen, maar dat het spreken over kwaliteitsverschillen tussen leerkrachten nog vaak een taboe is.

Een dergelijk taboe draagt bij aan het in stand houden van verschillen. Hiervan ondervinden vooral de zwakke leerkrachten de nadelige effecten. Hen wordt de kans ontnomen om zich ook de kennis en vaardigheden eigen te maken die hen succesvol kunnen maken. Zij raken steeds verder achterop en dit belemmert niet alleen hun eigen ont-

wikkeling, maar uiteindelijk ook die van het schoolteam als geheel en daarmee van de leerlingen.

Wat kenmerkt goede leerkrachten?

De Onderwijsinspectie (2012) onderscheidt drie basisvaardigheden die bij goede leerkrachten te zien zijn: ze leggen goed uit, hebben een taakgerichte werksfeer in hun klas en betrekken leerlingen actief bij de les.

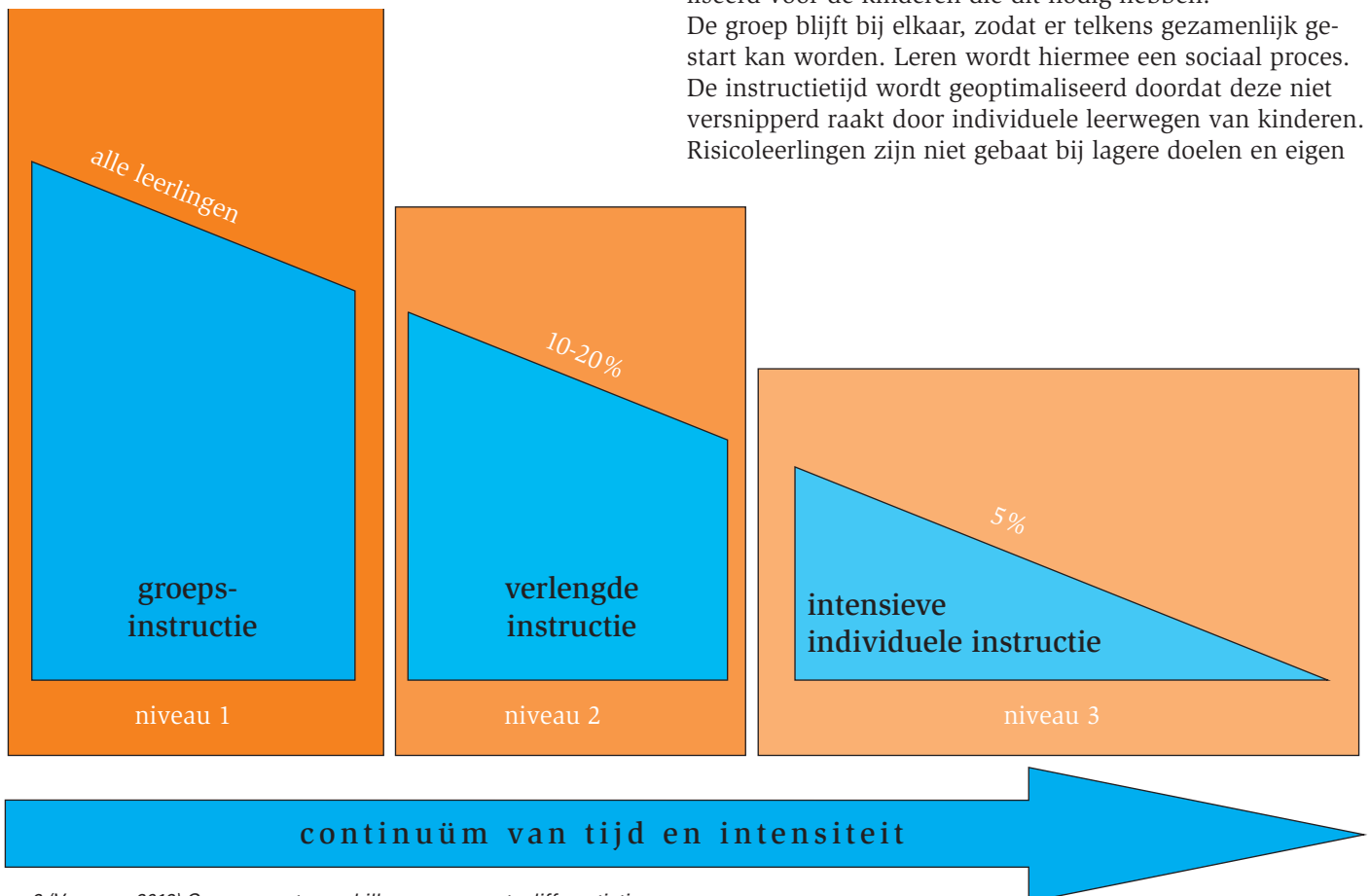
Gelderblom (in Vaders, 2010) spreekt over de zeven bouwstenen van effectief onderwijs. Hij stelt dat goede leerkrachten hoge verwachtingen hebben en dito doelen stellen. Ze weten voldoende leertijd te realiseren voor alle leerlingen en extra tijd voor de risicoleerlingen.

Het effectief omgaan met verschillen en het afstemmen van het onderwijs op specifieke leerlinggroepen wordt door de Onderwijsinspectie (2012) gekwalificeerd als een complexe leraarvaardigheid die bovenop de genoemde basisvaardigheden geplaatst kan worden.

Goede leerkrachten gaan effectief om met verschillen tussen kinderen door gebruik te maken van convergente differentiatie. Zij zorgen ervoor dat alle leerlingen steeds de gestelde doelen halen. Ze intensiveren de leertijd en instructie voor kinderen die dit niet dreigen te halen (zie figuur 2).

Ze richten zich niet op remediëren, maar op preventie en zijn daarmee problemen vóór. Er worden geen aparte programma's en handelingsplannen opgesteld: alle kinderen doen mee met de groepsinstructie, waarna er tijdens de zelfstandige verwerking extra tijd en instructie wordt gerealiseerd voor de kinderen die dit nodig hebben.

De groep blijft bij elkaar, zodat er telkens gezamenlijk gestart kan worden. Leren wordt hiermee een sociaal proces. De instructietijd wordt geoptimaliseerd doordat deze niet versnipperd raakt door individuele leerwegen van kinderen. Risicoleerlingen zijn niet gebaat bij lagere doelen en eigen

Figuur 2 (Vernooy, 2012) Omgaan met verschillen: convergente differentiatie

leerwegen. Zij profiteren vooral van extra tijd met de leerkracht die voordoet en uitlegt (Vernooy, 2007). De aansluiting met de rest van de groep wordt zodoende zoveel mogelijk gewaarborgd.

De kwaliteit van leerkrachten in het effectief omgaan met verschillen tussen kinderen verschilt echter sterk (Onderwijsinspectie, 2012).

Effectieve leerkrachten monitoren hun onderwijs voortdurend om aan de hand hiervan het eigen leerkrachthandelen verder te verbeteren. Deze leerkrachten gebruiken toetsdata om problemen vóór te zijn.

Hierbij moet aangetekend worden dat effectieve instructie het hart van goed onderwijs vormt. Alleen onderwijsvernieuwingen die gericht zijn op het verbeteren van de instructiekwaliteit hebben betere resultaten tot gevolg (Allington & Cunningham, 2006).

Het is daarom voor alle geledingen binnen een schoolbestuur nodig om te erkennen dat de kwaliteit van het lesgeven van de man of vrouw voor de klas het verschil maakt voor de aan hem of haar toevertrouwde leerlingen.

Omgaan met verschillen tussen leerkrachten

Nu we weten welke vaardigheden horen bij een goede leerkracht en we hebben vastgesteld dat er verschillen zijn tussen leerkrachten in de mate waarin deze vaardigheden worden beheerst, roept dit de vraag op wat we doen met deze kennis. Hoe gaan we om met verschillen tussen leerkrachten? Zien we dit als taboe of kans? Hoe zorgen we dat alle leerkrachten deze vaardigheden goed beheersen?

Net zoals het een fundamentele verantwoordelijkheid van leerkrachten is dat alle kinderen de basisvaardigheden goed beheersen, is het een fundamentele verantwoordelijkheid van de schoolleider dat alle leerkrachten de genoemde basisvaardigheden van goed leraarschap beheersen. De aanpak hiervan hoeft niet te verschillen van het effectief omgaan met verschillen tussen leerlingen, zoals eerder beschreven.

Onderwijskundig leiderschap onderkent de verschillen tussen leerkrachten en houdt deze beheersbaar. Alle leerkrachten behoren tot de basisgroep, maar sommige hebben extra begeleiding en aandacht nodig om dezelfde doelen te halen. Een goede schoolleider laat geen teamleden achter of heeft lagere verwachtingen van sommige leerkrachten. Een goede schoolleider zorgt ervoor dat alle teamleden tenminste het basisniveau halen.

Een schaapskudde kan hierbij als metafoor dienen voor een schoolteam. De schapen lopen nooit allemaal precies op een rechte lijn: sommige schapen lopen voorop en andere volgen. Er zijn verschillen, maar tegelijkertijd blijft de kudde bij elkaar.

Er is een gezamenlijk doel waar men naar op weg is en er is zorgzaamheid, vertrouwen, verantwoordelijkheid en respect voor elkaar om dit doel ook samen te bereiken. Zorgzaamheid en vertrouwen, omdat er geen schapen achterblijven die kunnen worden opgegeten door de wolf.

Verantwoordelijkheid en respect, omdat er verschil is in het looptempo zonder dat dit de kudde uit elkaar drijft.

Pas als we onderkennen dat er verschillen zijn tussen leerkrachten, ontstaat de mogelijkheid om van elkaar te leren.

Bezieling en verlangen

De kwaliteit van een leraar valt overigens niet direct af te lezen aan leeftijd, geslacht en ervaringsjaren (Onderwijsinspectie, 2012). Goed lesgeven is een ambacht dat geleerd en onderwezen kan worden (Lemov, 2012). Het vraagt dus om het opdoen van kennis en vaardigheden en het oefenen hiermee.

Goede leerkrachten richten zich op optimale invulling van de eisen in plaats van op minimale naleving ervan (Lemov, 2012). Ze durven kritisch naar zichzelf te kijken en zien collega's die het beter doen dan hen niet als een bedreiging, maar als een kans om van te leren.

Effectieve leerkrachten verbeteren zichzelf door gericht te oefenen met bewezen effectief gebleken vaardigheden. Hierbij gaat het om bezieling en een diep verlangen om het beste uit zichzelf te halen.

Het is belangrijk dat dit bij alle leerkrachten aanwezig is. Als de ene leerkracht zich volledig wil inzetten terwijl de andere het absolute minimum goed genoeg vindt, dan ontstaan er meningsverschillen, lopen de verwachtingen sterker uiteen en daalt het vertrouwen in elkaar (Leemans, 2012). Het is daarom van belang om samen af te spreken welke doelen men wil behalen. Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor de schoolleider.

Op weg met het doel voor ogen

Deze doelen moeten zo concreet mogelijk worden geformuleerd. Hierbij wordt verschil gemaakt tussen de leeropbrengsten die men met de groep leerlingen wil behalen en doelen die men op het gebied van het eigen vakmanschap wenst te bereiken.

Voor deze twee aspecten zijn namelijk positieve verbanden gevonden met de mate van bekwaamheid van leerkrachten (CPB, 2013). Het vakmanschap dient dan wel geformuleerd te worden in concreet waarneembare gedragingen en vaardigheden die tijdens een lesobservatie door een observant kunnen worden waargenomen.

Leeropbrengsten

De doelen die men met de leerlingen wil behalen, worden voorafgaand aan een lesperiode samen vastgesteld. Zo kan men bijvoorbeeld formuleren dat men met de leerlingen 90% A/B/C-scores op de Cito Rekentoetsen wil behalen.

Op succesvolle scholen buigen de teamleden zich regelmatig in een teamoverleg over de toetsdata en praten met elkaar over wat dit zegt over het geboden onderwijs (Fullan, 2000). De leeropbrengsten zijn hierbij geen vaststaande uitkomsten van de aanleg en afkomst van de leerlingen, maar zeggen iets over de kwaliteit van het gegeven onderwijs en daarmee van de leerkracht.

Bij een dergelijk teamoverleg is het belangrijk dat er een veilige teamcultuur is waarin zaken kunnen worden uitgesproken. Het team is gericht op de mogelijkheid om te leren van de leerkrachten met hoge leeropbrengsten. Excellentie wordt niet gezien als bedreiging, maar als een kans. Bij tegenvallende opbrengsten wordt niets verbloemd of verfraaid, maar wordt samen gezocht naar oplossingen. Er is

zorgzaamheid, vertrouwen, verantwoordelijkheid en respect. De schoolleider speelt hierin een cruciale rol door dit soort zaken bespreekbaar te maken in het team.

Vakmanschap

Aan het eigen vakmanschap worden doelen verbonden door concreet leerkrachtgedrag te formuleren, zoals bijvoorbeeld het realiseren van verlengde instructie of het geven van procesgerichte feedback aan leerlingen. Hiervoor kan het team samen een kijkwijzer ontwikkelen (figuur 3).

Instructie en inoefening
1. Alle leerlingen nemen deel aan dit lesonderdeel
2. De leerkracht deelt de activiteit op in kleine stappen
3. De leerkracht gebruikt concrete voorbeelden
4. De leerkracht doet hardop denkend voor en ondersteunt dit visueel
5. De leerkracht gebruikt heldere taal
6. De leerkracht voorkomt uitweidingen en blijft dicht bij het lesdoel
7. De leerkracht zorgt voor afwisseling en betreft leerlingen actief bij de les
8. De leerkracht gaat na of de leerlingen de leerstof begrijpen
9. De leerkracht differentieert in de vraagstelling naar de leerlingen
10. De leerkracht zorgt voor succeservaringen
11. De leerkracht geeft procesgerichte feedback
Verlengde instructie
1. De leerkracht laat de verlengde instructie aansluiten bij de gegeven groepsinstructie en begeleidt inoefening met de hele groep
2. De leerkracht gebruikt dezelfde uitleg en materialen als in de basisinstructie
3. De leerkracht herhaalt in kleine stappen de instructie d.m.v.: voordoen, hardop denken en visuele ondersteuning
4. De leerkracht gebruikt concreet materiaal als dit nodig is
5. De leerkracht gaat na of de leerlingen de instructie begrijpen
6. De leerkracht begeleidt de leerlingen bij het uitvoeren van de activiteit
7. De leerkracht gaat na of de leerlingen de activiteit begrijpen
8. De leerkracht oefent samen met de leerlingen tot alle leerlingen de vaardigheid kunnen uitvoeren

Figuur 3 Een voorbeeld van een kijkwijzer voor de rekenles (fragment).

Een kijkwijzer draagt er aan bij dat onderzoek en literatuur over effectief leerkrachtgedrag vertaald wordt naar het lesgeven in de eigen klas. Er ontstaat zodoende helderheid over wat het team hieronder precies verstaat en hoe dit er in de dagelijkse praktijk uitziet.

Het zorgt er ook voor dat gemaakte afspraken kunnen worden nagekomen en dat men elkaar hierop kan aanspreken. De vrijblijvendheid maakt plaats voor gezamenlijke verantwoordelijkheid. De teamleden kunnen gericht kijken, oefenen en feedback vragen. Er kunnen klassenbezoeken worden afgelegd bij elkaar of er kan worden gefilmd in de eigen klas.

Dit laatste verdient de voorkeur, omdat er dan geen vervanging hoeft te worden ingezet en de continuïteit van het lesprogramma wordt gewaarborgd. De filmbeelden worden na schooltijd bekeken en kunnen ook worden stilgezet of opnieuw bekeken.

De kijkwijzer wordt ook gebruikt door de schoolleider of intern begeleider bij het afleggen van klassenbezoeken. Leerlingen van scholen waar schoolleiders lesobservaties doen presteren significant beter dan op scholen waar zij dit niet doen (Woessmann, 2009).

Samen praten over het onderwijs op school en het eigen

vakmanschap draagt bij aan een verhoging van de competentie van de teamleden. Competentie bij alle leerkrachten verhoogt ook het vertrouwen in elkaar en daarmee weer de durf om van elkaar te leren. Een goed vertrouwen tussen leerkrachten draagt bij aan betere prestaties van leerlingen op het gebied van de basisvaardigheden (Leemans, 2012).

No teacher left behind

Leerkrachten hebben het recht om zichzelf te ontwikkelen. Dit kunnen zij alleen als er een veilige en professionele teamcultuur is waar feedback wordt gegeven op basis van objectieve data en waarnemingen.

Ooit hoorde ik het verhaal van een leerkracht in groep 3 die jarenlang 25% van de kinderen niet op het gewenste leesniveau kreeg. Ouders bij het hek spraken hierover en wilden hun kind niet bij de leerkracht in de klas. Collega's spraken erover in de teamkamer, maar durfden niets te zeggen om zodoende de werksfeer vooral gezellig te houden.

Deze leerkracht werd het recht ontnomen om zichzelf te ontwikkelen. De kinderen werd het recht op goed onderwijs onthouden.

Alleen als we het beste uit alle leerkrachten durven te halen, dan kunnen we kinderen geven wat ze verdienen: goed onderwijs.

Literatuur

- Allington, R.L. (2005). *What Really Matters for Struggling Readers*. USA Edition: Allyn & Bacon.
- Allington, R. L. & Cunningham, P.M. (2006). *Schools that work: where all children read and write*. Pearson Publishers.
- Centraal Plan Bureau (2013). *CPB Achtergronddocument. Evaluatie pilot investeren in kwaliteit leraren*. Verkregen op 30-01-2013 via <http://tiny.cc/jsqqrw>.
- Fullan, M. (2000). *The role of the principal in school reform*. Ontario: Ontario Institute for Studies in Education University of Toronto.
- Leemans, L. (2012). Vertrouwen is goed voor de prestaties. In: *Klasse*, 229, p 36-39.
- Lemov, D. (2012). *Teach like a champion*. Rotterdam: CED-Groep.
- Onderwijsinspectie (2011). *Automatiseren bij rekenen-wiskunde*. Verkregen op 04-02-2013 via <http://tiny.cc/509imw>.
- Onderwijsinspectie (2012). *De kwaliteit van leraren*. Verkregen op 04-02-2013 via <http://tiny.cc/5k4imw>.
- Onderwijsinspectie (2012). *De beoordeling van opbrengsten in het basisonderwijs*. Verkregen op 04-02-2013 via <http://tiny.cc/ay8imw>.
- Vaders, M. M. (2010). *In gesprek met Gert Gelderblom. Door eenvoudige aanpassingen kan het beter*. Verkregen op 04-02-2013 via <http://tiny.cc/zh5imw>.
- Vernooy, K. (2007). *Effectief lesonderwijs nader bekeken*. Utrecht: PO Raad.
- Vernooy, K. (2012). *Elk kind een lezer*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Woessmann, L., E. Luedemann, G. Schuetz and M. R. West, 2009, *School Accountability, Autonomy and Choice around the World*, Edward Elgar, Cheltenham.